

УДК:

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Попович В.В., к.е.н., доцент

Одеський державний аграрний університет

Колмогорова І.В., к.е.н., асистент

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: сільська територія, становлення та розвиток, інженерна та соціальна інфраструктура села, благоустрій сільських територій

Анотація. Розглядається сучасний стан сільських територій в Україні. Освібчується потреба в поліпшенні благоустрою сільських територій за допомогою радикальних організаційно-економічних техніко-технологічних, структурних перетворень в сільськогосподарському виробництві, а також модернізація інженерної інфраструктури і нарощування темпів розвитку соціальної інфраструктури сільських територій

Постановка проблеми у загальному вигляді. Період суспільної трансформації України позначений підвищеною увагою з боку держави до такого складного об'єкту політико-управлінського впливу, як сільські території. Вони перебувають у стані системного реформування, результати якого у значній мірі впливатимуть на процес державотворення в цілому.

В соціально-економічному житті України сільські території займають особливе місце. Значимість цих територій посилюється їх винятковим внеском у формування основ продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу країни. Ці та інші чинники роблять розвиток сільських територій одним з основних пріоритетів державної політики України, спрямованої на підвищення стандартів життя сільського населення, зростання ефективності функціонування АПК, покращення стану довкілля та поліпшення якості людського капіталу [1, с. 4-5].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Борщевський В.В. в співавторстві з іншими науковцями проводив дослідження розвитку сільських територій на замовлення Президента України в контексті євроінтеграційної перспективи нашої держави [2, с. 41-96].

Авторський колектив науково-аналітичної доповіді проводив

дослідження сучасного тану та перспектив розвитку сільських територій в умовах ринкових трансформацій з урахуванням чинників впливу на формування та використання виробничого та соціального потенціалу села [1, с. 6-27].

Крім того дослідженню особливостей розвитку сільських територій та сучасного українського села приділяють велику увагу і інші науковці, такі як А. М. Лисецький [3], Е.М. Лібанова [4], Т.І. Олійник [5], В.В. Онікієнко [6], С.І. Пирожков [7], В.П. Піскунов [8], В.І. Приймак [9], П.Т. Саблук [10], В.В. Юрчишин [11] й інші. Проте сільські території як об'єкт суспільних інтересів поки недостатньо досліджений.

Постановка завдання. Вважаємо, що розв'язання глобальних економічних проблем у нашій державі необхідно починати з аграрної сфери і сільської місцевості, оскільки вони є тим комплексним складно-структурним об'єктом, який посідає важливе місце в стратегії розвитку економіки країни. Відомо, що сталий розвиток сільських регіонів можна забезпечити шляхом відродження сіл та їх комплексного облаштування об'єктами соціальної інфраструктури. Разом з тим, в умовах розширення світогосподарських зв'язків України на шляху до євроекономічної інтеграції потребують відповідних змін погляди на соціальний розвиток села і в нашій країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення ефективного розвитку сільських територій необхідно сприймати та переймати світові стандарти щодо формування добробуту населення. Всі повинні усвідомити, що без розвитку села (тобто без розвитку територій) добробут держави неможливий, коли в ній розвивається лише центр і не розвиваються території. Це зумовлено тим, що основою приросту багатства кожної держави, а отже – ефективності виробництва є земля. Крім того, одержана в сільському господарстві продукція на одну грошову одиницю дає роботу понад 12 одиницям в інших сферах. Результатом цього є розв'язання в країні проблеми забезпечення людей робочими місцями, створення належного рівня їхнього життя. Цивілізовані країни це давно усвідомили, і

тому турбота про розвиток сільського господарства тут є загальновідомою. З огляду на це ресурс землі в них є вагомішим порівняно з іншими видами ресурсів (з рахуванням якого там будуються економічні правила гри), аграрна сфера давно стала невід'ємною складовою економічної діяльності держави.

Переведення вітчизняної аграрної сфери на ринкові методи господарювання, вступ України до СОТ та майбутня її інтеграція до Європейського Співтовариства потребують радикальних організаційно-економічних, техніко-технологічних і структурних перетворень безпосередньо в сільськогосподарському виробництві та всебічної модернізації інженерної і нарощування темпів розвитку соціальної інфраструктури й загального поліпшення благоустрою сільських територій. Все це зрештою повинно призвести до значного підвищення ефективності сільського господарства і конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування, а також до зміни ролі власне сільського господарства у формуванні майбутньої багатофункціональної структури для ефективного функціонування сільських територій.

Руйнація системи інститутів централізованого державного управління аграрним сектором економіки в ході його реформування призвела до транзиту функції регламентування розвитку сільських територій на мікроекономічному рівні. Однак трансформація господарської системи функціонування аграрної економіки відбувалася на фоні поглиблення кризових явищ у сільськогосподарському виробництві. Тому питання розвитку сільських територій ставали другорядними, оскільки необхідно було вирішити проблеми економічного виживання аграрної галузі. Питання пошуку шляхів стійкого та ефективного розвитку сільських територій є досить актуальними сьогодні. Забезпечення стійкості розвитку сільських територій залежить від якості механізмів їх регулювання, які в першу чергу визначаються параметрами управління ресурсами сільських територій. Не в останню чергу це залежить від можливостей використання потенціалу

господарюючих суб'єктів певних територій.

Значний вплив на розвиток сільських територій справляє різка зміна пріоритетів аграрної політики держави. Зокрема, якщо на початку реформ йшлося про переваги спеціалізованого фермерського господарства, що базується на приватній власності на землю, то нині – про повернення до державної підтримки великих товаровиробників у сільському господарстві [12, с. 211-217].

Сучасний рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств склався під впливом природно-економічних та ринкових умов господарювання. Структура їх товарної продукції, окрім внутрішніх ресурсних можливостей, визначається також характером розвитку інфраструктури переробної сфери сільської території. Тому саме ці фактори в значній мірі впливають на рівень соціально-економічного розвитку певної території.

Доведено, що рівень економічної ефективності функціонування сільськогосподарського підприємства залежить від його можливостей зберігати цілісність та відтворювати свої можливості за прогнозних коливань зовнішніх та внутрішніх умов господарювання. Власники підприємств і особливо їх працівники, як жителі певної території, повинні бути найбільше зацікавленими в адекватній оцінці можливостей певного суб'єкта господарювання. Критерієм оцінки використання природно-ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства виступає норма прибутку, отриманого завдяки використанню наявних ресурсів.

В свою чергу оцінка рівня соціально-економічного розвитку сільських територій має репрезентувати інформацію про поточне її становище шляхом розрахунку певних індикаторів. Економічним критерієм розвитку сільської території є здатність підприємницьких структур, що тут функціонують, в умовах вільної конкуренції забезпечувати виробництво продукції згідно з ринковим попитом. Її реалізація впливає на задоволення споживчих потреб населення сільської території, визначає рівень економічної вигоди

господарюючих суб'єктів та рівень добробуту сільських жителів.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку сільських територій є перевага у випуску сільськогосподарської продукції особистими господарствами населення над аграрними підприємствами.

Так у виробленій продукції населення вагомою є частка ручної праці, що призводить до її не конкурентоспроможності. Однак слід відзначити, що деяке зменшення випуску продукції населенням за останні роки пов'язане з утворенням великомасштабних аграрних формувань, за якими майбутнє агропромислового виробництва. До них належать агрохолдинги – група компаній «Мрія», ПАП «Агропродсервіс», Торговий дім «АСКО», ТОВ «Агрополіс», ТОВ «Україна», ПАП «Дзвін» у Тернопільській області, «Мрія-Карпати» в Івано-Франківській області, «Лендком» у Львівській області. Вказані та подібні до них агроформування за рахунок високопродуктивної техніки, новітніх технологій, зарубіжних спеціалістів поступово забезпечують максимальне використання сільськогосподарських угідь, нарощують темпи росту продуктивності праці та випуску аграрної продукції.

В Україні практично всюди існують можливості для здійснення сільської туристичної діяльності. Однак розвиток сільського туризму є особливо актуальним для регіону, що охоплює територію заповідників «Медобори», «Товтри», Прикарпаття, Гірських Карпат. Ця територія відзначається низьким рівнем індустріалізації, малою часткою зайнятих поза сільським господарством, великим безробіттям, невисокими доходами населення (які мають вільні помешкання для прийому гостей). В останні роки в усьому досліджуваному регіоні спостерігається стрімкий розвиток агротуризму. Так, лише у Львівській області на сьогоднішній день налічується близько п'ятисот агроосель. Найбільша їх кількість – 110 нараховується в Сколівському районі, у Жовківському – 60, у Турківському – 50 і 25 туристичних агрогосподарств є у Старосамбірському районі [13].

Ще однією (негативною, на нашу думку) особливістю становлення сільських територій є їх непрограмований, стихійний розвиток. Перехід на

ринкові умови господарювання, зміна статусу власності, приватизація та оформлення наявних земель в довгострокову оренду і використання їх на власний розсуд — все це має ознаки неорганізованого, нестратегічного, неструктурізованого процесу. Така ситуація зумовлена тим, що державні органи, органи місцевого самоврядування не мають чітко визначеної стратегії розвитку тієї чи іншої сільської території. А тому важлива роль у вирішенні цих надзвичайно складних і важливих соціально-економічних проблем належить державі. Йдеться, насамперед, про розробку та реалізацію цільових програм сільського розвитку. Адже переважання негативних ознак у процесі становлення та розвитку сучасних сіл та сільського господарства є загрозовим для перспективи економічного розвитку держави.

Надзвичайну стурбованість сьогодні викликає екологічний стан навколишнього середовища в Україні і в першу чергу це стосується земельних ресурсів – найважливішого чинника існування біосфери і соціально-екологічного розвитку суспільства. Земельні ресурси рівною мірою мають вирішальне значення як для екології, так і економіки. Їх специфіка як основного засобу виробництва в сільському господарстві полягає в тому, що за умов раціонального та екологічнобезпечного використання вони по суті не втрачають своїх властивостей, насамперед родючості, і тому в певному розумінні їх можна вважати самовідновлюваним природним ресурсом.

Сьогодні в Україні лише один з кожних 10 га сільськогосподарських угідь має більш-менш задовільний екологічний стан, широко розповсюджена водна і вітрова ерозія ґрунтів, а площі рекультивації порушених земель багаторазово скоротились.

Висновки і перспективи подальших розробок. Наведена динаміка щодо наявних тенденцій стосовно порушених і рекультивованих земель в областях досліджуваного регіону є свідченням недолугого господарювання та нераціонального використання земельних ресурсів, що мало місце останніми роками внаслідок непродуманих та економічно необґрунтованих реформ. Подібну тенденцію як для України, так і досліджуваного регіону слід

вважати вкрай негативною. Екологічно необґрунтоване, нераціональне в техніко-технологічному та організаційному відношенні використання земель в аграрній сфері спроможне за декілька років зруйнувати родючий шар ґрунту, який створювався природою тисячоліттями.

Постійна турбота про екологію земельних ресурсів та екологічну безпеку землекористування є, по суті, турботою про майбутні покоління і збереженням природної основи існування людської цивілізації на майбутнє. Отже, раціональне, ефективне і екологічнобезпечне використання землі на засадах сталого розвитку і комплексного підходу до територіально-просторового планування й управління оптимізації всіх видів землекористування є об'єктивною необхідністю. Саме тому захист, збереження й примноження родючості ґрунтів визнано одним із головних пріоритетів української держави.

Слід відзначити, що наведене вище здійснює вагомий вплив на розвиток українського села і визначає особливості відтворення і використання трудового потенціалу сільських територій.

Попович В.В., Колмогорова І.В. **Особенности становления и развития сельских территорий Украины**

Рассматривается современное состояние сельских территорий Украины. Объясняется потребность в улучшении благосостояния сельских территорий при помощи радикальных организационно-экономических, технико-технологических, структурных преобразований в сельскохозяйственном производстве, а так же модернизации инженерной инфраструктуры и наращивании темпов развития социальной инфраструктуры сельских территорий

Ключевые слова: сельская территория, становление и развитие, инженерная и социальная инфраструктура села, благосостояние сельских территорий

Popovich V.V., Kolmohorova I.V. **Features of becoming and development of rural territories of Ukraine**

The modern state of rural territories of Ukraine is examined. A necessity is explained in the improvement of welfare of rural territories through radical economic-organizing, technical and technological, structural transformations are to the agricultural production, and similarly modernization of civil engineering infrastructure and increase of pace of development of social infrastructure of rural territories

Key worlds: rural territory, becoming and development, civil engineering infrastructure and social infrastructure of rural territories, welfare of rural territories.

Література

1. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В. В. Борщевський, Х. М. Притула,

- В. С. Крупін, І. М. Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень; [наук. ред. В. В. Борщевський]. – Львів, 2011. – 60 с.
2. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / В.В. Борщевський, Х.М. Притула, В.С. Крупін, І.М. Куліш, Ю.Р.Злидник // НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с.
  3. Лисецький А. Структурний розвиток сільського господарства України / А. Лисецький, М. Соломко // Економіка України. – 2006. – № 12. – С. 54-61.
  4. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: [навч. посібн.] / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основи, 2004. – 491 с.
  5. Олійник Т. І. Формування й ефективне використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств: [монографія] / Т. І. Олійник // Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Харків: Магда Ltd, 2008. – 372 с.
  6. Оникиєнко В. В. Методологические вопросы воспроизводства трудового потенциала / В. В. Оникиєнко // Трудовой потенциал регионов Украинской ССР. – К.: СОПС УССР АН УССР, 1982. – С. 3-19.
  7. Пирожков С. И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С. И. Пирожков. – К.: Наук. думка, 1992. – 173 с.
  8. Пискунов В. П. Современная концепция трудового потенциала / В. П. Пискунов // сборн. научн. трудов. – К., 1992. – 252 с.
  9. Приймак В. І. Регіональні ринки праці України: трансформація та механізми регулювання : [монографія] / В. І. Приймак. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 264 с.
  10. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т.Саблук. – К.: ННЦ , Інститут аграрної економіки». – 2006. – 19 с.
  11. Юрчишин В.В. Сільські території як системо утворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки / В.В.Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 28-35.
  12. Лич В. М. Державні важелі сприяння ефективному відтворенню трудового потенціалу / В. М. Лич // Матеріали Міжнародного економічного форуму «Теорія та практика розвитку корпоративного сектору економіки України в контексті цілей тисячоліття та світової глобалізації». – К., 2004. – С. 211-217.
  13. Зінько Ю. Туристичний бізнес з повагою до природи [Електронний ресурс] / Ю. Зінько, М. Ковалів // Галицький кореспондент. – 12.07.2007. – Режим доступу : <http://www.ngo.if.ua/themes/ngo/material.asp>. – Назва з титул. екрану. Мова укр.